

Використання неформальних методів оцінки фінансового потенціалу АТО дозволяє виявити резерви його розвитку. Цей висновок ґрунтується на результатах анкетування фахівців фінансових відділів органів місцевої влади, представленого автором у роботі [10]. Ці результати вказують на те, що резервами розвитку фінансового потенціалу АТО є реалізація таких заходів:

у першу чергу – збільшення переліку власних доходів місцевого бюджету (оцінка респондентів склала 75 % відповіді "так" чи відповіді "скоріше так, ніж ні");

у другу – зміна частки відрахувань до державного бюджету (67 % респондентів);

у третю – створення економічних умов до розвитку малого бізнесу, посилення інвестиційної привабливості території та подолання інертності громадян до підприємництва (60 % респондентів) [10].

Для реалізації вказаних першочергових заходів потрібно мати відповідні фінансові ресурси. Методологічною основою виявлення таких ресурсів є оцінка фінансової стійкості адміністративно-територіальної одиниці як резерву її розвитку.

Таким чином, на основі узагальнення підходів до оцінки фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці були визначені його структурні складові, оцінку яких доцільно проводити за системою кількісних та якісних характеристик. Застосування двоєдиного підходу до оцінки фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці дозволить оцінити синергетичний ефект взаємодії наявних фінансових ресурсів території та можливостей, зацікавленості й ініціативності суб'єктів господарювання до активізації цих ресурсів з метою її сталого економічного розвитку.

Література: 1. Колесникова Н. А. Финансовый и имущественный потенциал региона: опыт регионального менеджмента / Н. А. Колесникова. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 240 с. 2. Комеліна О. В. Фінансовий потенціал регіону: сучасні проблеми формування та використання / О. В. Комеліна // Економіка і регіон. – 2003. – № 1. – С. 30–35. 3. Макконелл К. Р. Экономика. Т. 2 / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. – М. : Республика, 1992. – 400 с. 4. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон. – М. : Прогресс, 1964. – 780 с. 5. Молодожен Ю. Б. Методологічні підходи до розробки системи індикаторів оцінки потенціалу та розвитку адміністративно-територіальних одиниць / Ю. Б. Молодожен // Статистика України. – 2006. – № 4. – С. 94–98. 6. Чуницька І. І. До питання формування та реалізації фінансового потенціалу держави / І. І. Чуницька // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 13. – С. 28–32. 7. Тугай Л. В. Економічна сутність фінансового потенціалу та його оцінка / Л. В. Тугай // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 245–249. 8. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64. 9. Зяцьковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень : монографія / І. В. Зяцьковський. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 388 с. 10. Мартюшева Л. С. Аналіз та оцінка системи управління фінансовим потенціалом адміністративно-територіальної одиниці / Л. С. Мартюшева, І. І. Гринашук // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету. – 2009. – Вип. 253. – Т.4. – С. 1078–1092.

Стаття надійшла до редакції
10.12.2009 р.

УДК 338.242:519.86

Козловський С. В.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЮ СИСТЕМОЮ

Анотація. Проведено дослідження методичних підходів регіонального стратегічного управління соціально-економічних систем. На основі використання евристично векторно-матричних методів аналізу запропоновано механізм регіонального управління. Розроблено структуру системи управління регіоном як соціально-економічним об'єктом з використанням методу ранжирування стратегічних завдань.

Анотация. Проведено исследования методических подходов регионального стратегического управления социально-экономических систем. На основе использования эвристически векторно-матричных методов анализа предложен механизм регионального управления регионом как социально-экономическим объектом с использованием метода ранжирования стратегических задач.

Annotation. The researches of methodical approaches of regional strategic management of social and economic systems are led. On the basis of use heuristically vector matrix methods of analysis the mechanism of regional management is offered. The structure of a region control system as social and economic object with use of the method of ranging of strategic problems is developed.

Ключові слова: стратегія, управління, регіон, економічна система.

Зміни в економіці України за останні роки вимагають приймати обґрунтовані стратегічні рішення, стратегічне управління стає нагальною потребою. Незважаючи на популярність даної проблематики і досить велику кількість публікацій як закордонних, так і вітчизняних авторів, багато важливих питань дотепер залишаються малодослідженими і дискусійними. Центральне місце серед них займає проблема створення цілісних наукових основ стратегічного управління і планування комплексним соціально-економічним розвитком регіонів.

У зв'язку із цим зростає актуальність і необхідність переосмислення теоретичних передумов формування стратегічного управління і регулювання економіки на регіональному рівні, а також розробки форм, методів та інструментів стратегічного управління. Варто враховувати, що стратегічне управління в регіонах проводиться в рамках нового управлінського підходу, у якому держава, регіони і території не супідрядні системи влади, а системи з розподіленими центрами управління, що орієнтуються на власні інтереси й цілі. Принципова новизна даного підходу робить його складним для впровадження у практику управління, особливо в регіонах із сильними традиціями директивно-ієрархічного управління. Технології стратегічного управління в регіоні належать до нового покоління соціально-гуманітарних технологій управління соціальними, економічними й культурними змінами.

В умовах, коли концепція стратегічного розвитку країни й ефективного механізму розвитку економіки регіонів остаточно не визначені, проведення досліджень із проблем регіонального стратегічного управління можливо на основі комплексного аналізу соціально-економічних факторів розвитку регіону, закономірностей формування його структури, стратегічного аналізу потенціалу й соціально-економічної ситуації, що підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Дослідженню теоретичних і практичних аспектів теорії управління економічними системами присвятили свої праці багато вчених-економістів: А. Г. Мазур [1], А. Д. Чернявський [2], питанню стратегічного управління – О. С. Виханський [3], З. Є. Шершньова [4], регулюванню розвитку економіки – Б. Я. Панасюк [5].

Метою даної роботи є теоретичне дослідження питання стратегічного управління регіональною соціально-економічною системою та розробка механізму стратегічного управління регіонами на основі евристично векторно-матричного методу. Також метою роботи є розробка структури системи управління регіоном як соціально-економічним об'єктом з використанням методу ранжирування стратегічних завдань.

У нових умовах функціонування і розвитку регіональних соціально-економічних систем доцільно розглянути й уточнити методичні основи стратегічного управління.

При аналізі різних регіональних умов з метою вироблення типових та індивідуальних підходів до стратегічного управління регіоном пропонується розглянути порівняльні чинники зовнішнього і внутрішнього середовища соціально-економічної системи (рис. 1).

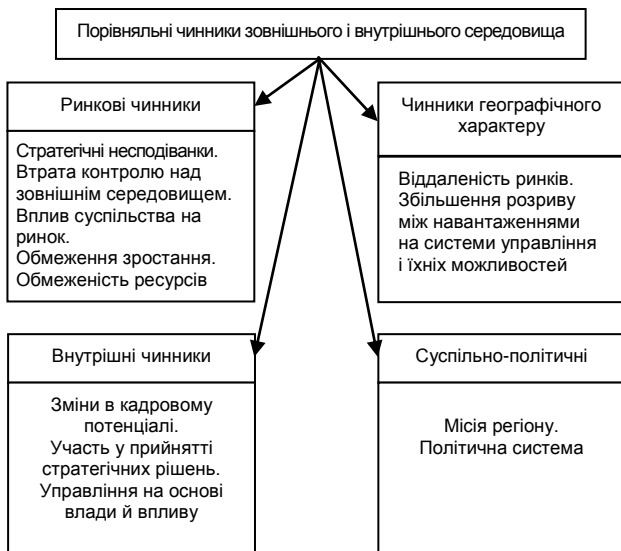

Рис. 1. Порівняльні чинники зовнішнього і внутрішнього соціально-економічного середовища

Порівняльний аналіз цих чинників дозволить виділити переваги окремих регіонів у галузі вказаних завдань регіонального планування, забезпечивши тим самим умови для оптимального ведення господарської діяльності.

Для об'єктивної оцінки внутрішніх і зовнішніх чинників діяльності окремої соціально-економічної системи регіону пропонується провести порівняльну характеристику на основі вибору базових об'єктів, параметри яких повинні включати:

а) за економічними умовами:

співрозмірність характеристик продукції однотипного призначення, що відпускається, або валовий регіональний продукт;

співрозмірність сегментів ринку, для яких призначена продукція, що випускається;

співрозмірність фази життєвого циклу, в якому функціонують регіональні економічні системи;

б) за соціальними умовами:

зайнятість (кількість працюючих серед працездатної частини населення регіону);

середню заробітну плату одного працівника;

особистий прибуток;

в) за екологічними умовами:

рівні граничнодопустимих концентрацій (ГДК) з основних забруднюючих речовинах;

показники здоров'я населення;

асиміляційний потенціал території як динамічну здатність регіональної екосистеми усувати негативні дії забруднюючих речовин.

Для виявлення загальних (типових) та індивідуальних для кожного регіону зовнішніх і внутрішніх чинників регіонального розвитку необхідно досліджувати вплив показників цих чинників на вирішення стратегічних завдань (вибір стратегічних цілей).

Для цього пропонується використовувати розроблені евристичні векторно-матричні методи аналізу. Як формальний апарат у даних методах застосована теорія графів, які є ефективним засобом для встановлення чіткої логічної відповідності між даними, що аналізуються. Основою пропонованого методу є дії над графами, що відображають структуру взаємозв'язку конкретного варіанта стратегії регіонального розвитку з тими чинниками, що забезпечують її реалізацію. Це дає можливість встановити склад загальних (типових) для всіх варіантів регіональних стратегій та індивідуальних чинників, що відображають особливості кожного регіону. Результати такого аналізу дозволяють сформулювати типові й індивідуальні підходи до стратегічного управління регіоном. Для того щоб на графах взаємозв'язку чинників і регіональних стратегій розвитку виділити зв'язки, що мають типовий та індивідуальний характер, у пропонованій методиці виконуються операції об'єднання і перетину графів [6].

Зокрема, об'єднанням двох графів G_1 і G_2 , називається граф G_3 , що включає всі елементи, які входять або у граф G_1 , або у граф G_2 :

$$G_3 = G_1 \cup G_2 \quad (1)$$

Перетином графів G_1 і G_2 є граф G_4 , що складається із спільних елементів G_1 і G_2 :

$$G_4 = G_1 \cap G_2 \quad (2)$$

Відніманням графів G_1 і G_2 називатимемо граф $G_1|G_2$, що містить всі дуги графа G_1 , які не входять в G_2 .

$$G_5 = G_1|G_2 \quad (3)$$

Відзначимо, що віднімання "зводиться" до видалення "спільної частини" G_1 і G_2 з G_1 , тобто:

$$G_5 = G_1|(G_2 \cap G_1) \quad (4)$$

Відзначимо, що при виконанні операцій об'єднання і перетину відповідні операції виконувалися і над вершинами, і над дугами. При введенні операції різниці над графами, графи розглядаються автором, як безліч дуг.

Цікавий економічний сенс, як буде показано далі, має і класична операція симетричного віднімання:

$$G_6 = G_1 \oplus G_2 = (G_1 | G_2) \cup (G_2 | G_1). \quad (5)$$

Граф G_6 складатиметься з дуг, що належать лише одному з двох графів: або G_1 , або G_2 .

Проілюструємо введені вище операції на рис. 2.

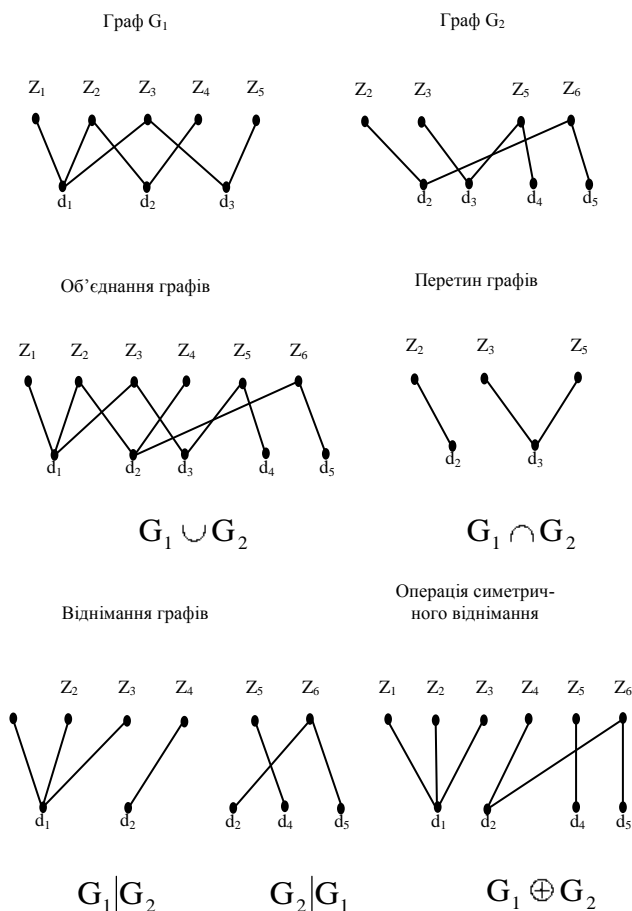

Рис. 2. Типові операції з графами

Скориставшись цими положеннями, пропонується виконати таку послідовність дій:

- 1) представити у вигляді графів типу "дерево" взаємозв'язку порівняльних чинників і стратегічних завдань для кожного регіону;
- 2) визначити відображення вершин графів і проаналізувати їх на повноту забезпеченості інформацією для вирішення регіональних стратегічних завдань;
- 3) виконати елементарні операції над графами, записавши у вигляді логічних функцій підшляху графів;
- 4) визначити подібні члени в логічних функціях, встановивши, таким чином, наявність однотипних шляхів на графах;
- 5) визначити альтернативні підшляхи на кожному графові і встановити їх залежність від конкретних внутрішніх і зовнішніх чинників.

Для розробки типових й індивідуальних модулів стратегічного управління регіоном, що враховують особливості окремих регіонів, представимо весь набір стратегічних завдань таким чином:

$$D = \bigcup_{k=1}^N d_k, \quad (6)$$

де d_k – набір стратегічних завдань конкретного регіону;

D – узагальнений набір стратегічних завдань;

N – кількість аналізованих регіонів (або кількість варіантів альтернативних стратегій).

Склад внутрішніх і зовнішніх регіональних порівняльних чинників, що впливають на вибір стратегії, може бути виражений у такому вигляді:

$$F(d_k) = \bigcup_{j=1}^m F_{kj}, \quad (7)$$

де $F(d_k)$ – склад факторів, що впливають на вибір стратегічного набору завдань d_k ;

F_{kj} – склад чинників, що впливають на вибір j -ї альтернативної стратегії у стратегічному наборі завдань d_k ;

m – кількість альтернативних варіантів у наборі стратегічних завдань d_k .

Графи взаємозв'язку порівняльних чинників і стратегічних завдань наведені на рис. 3.

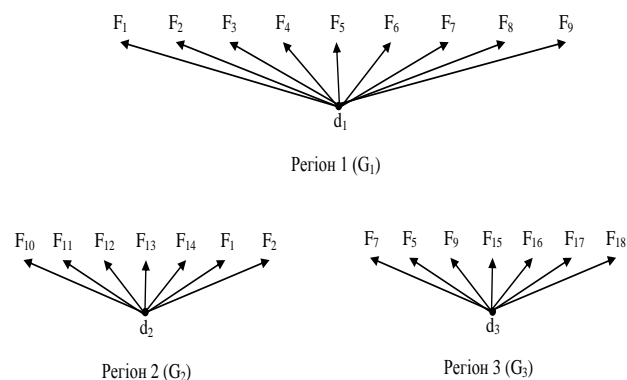

Рис. 3. Графи взаємозв'язку порівняльних чинників

Графи можна задавати і за допомогою списків, наприклад, вказівкою пар вершин, сполучених дугами, або завданям для кожної вершини множини суміжних з нею вершин.

Далі можна розкрити зміст набору стратегічних завдань d_1, d_2, d_3 через послідовність дій, що входять до них, також представлену графами, і встановити однозначну відповідність порівняльних факторів і підшляхів на графах, що визначають варіанти стратегії управління різними регіонами. Виконаємо операцію об'єднання графів у вигляді:

$$\bigcup_{i=1}^3 G_i = G_1 \cup G_2 \cup G_3, \quad (8)$$

де G_1, G_2, G_3 – вихідні графи;

$\bigcup_{i=1}^3 G_i$ – граф, що містить множину вершин, яка визначається як об'єднання вершин вихідних графів і об'єднання дуг графів G_1, G_2, G_3 .

Операція перетину вихідних графів дозволить отримати новий граф, що складається лише із загальних елементів вихідних графів:

$$\bigcap_{i=1}^3 G_i = G_1 \cap G_2 \cap G_3, \quad (9)$$

У результаті цього аналізу отримуємо:

1. Об'єднання графів – це модель всього набору можливих для реалізації стратегічних регіональних завдань з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників, що дозволяє отримати різні стратегії управління регіоном.

2. Граф-перетин – це набір типових стратегічних завдань, що дозволяють використовувати стратегічні модулі для будь-якого регіону.

3. Розглядаючи граф, що є різницею $G_1 \setminus G_2$, отримуємо набір стратегічних модулів, які актуальні для першого регіону, але не характерні для другого. Якщо розглянути граф $G_1 \setminus (G_2 \cup G_3)$, то отримаємо набір напрямів, властивих лише першому регіону.

4. Граф $G_1 \oplus G_2$ визначає шляхи, які властиві лише першому (але не спостерігаються в другому регіоні) або характерні лише для другого регіону, але виключені в першому.

5. $G_1 \otimes G_2 \otimes G_3$ – граф, що визначає стратегічні модулі, характерні для якогось одного з трьох регіонів.

Даний підхід дозволяє спростити процедуру стратегічного управління регіоном, застосувавши формальні евристичні методи, засновані на використанні досвіду інших регіонів, для чого досить указати набір порівняльних внутрішніх і зовнішніх параметрів конкретного регіону й одержати функціональні підшляхи на графах, що визначають відповідні стратегії управління (типові і специфічні, модулі стратегічного управління регіоном).

Системний підхід, закладений в основу регіональної політики, дозволяє розглянути регіон як об'єкт стратегічного управління і як систему, що складається з ряду функціональних підсистем. Усі підсистеми служать для забезпечення основної мети діяльності регіону, а також мають власні локальні цілі.

Стратегія управління регіоном формується на основі визначення локальних функціональних цілей і їхнього відображення на безлічі можливих дій. Питанням цілевизначення в літературі приділена достатня увага [3; 5; 6]. Запропоновані зазначеними авторами підходи не дозволяють провести аналіз альтернативних варіантів різних стратегій з використанням єдиної форми їхнього подання. Тому для формування різних стратегій управління регіоном пропонується побудувати дерево цілей у вигляді графа, вершинами якого будуть локальні цілі: економічний розвиток, раціональне використання ресурсів, матеріальне забезпечення і т. д. (рис. 4).

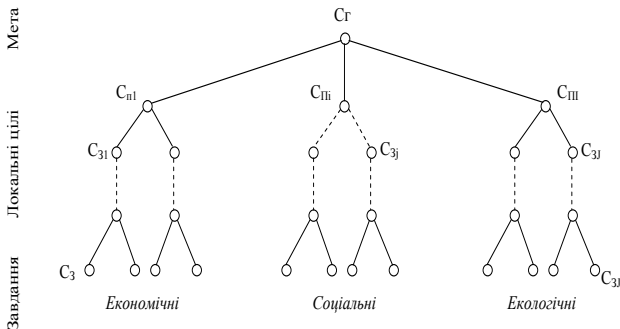

Рис. 4. Дерево цілей регіону

На рис. 4 представлена ієрархія головної мети, локальних цілей і послідовності дій (завдань) щодо досягнення даних цілей. Головна мета C_t – забезпечити задані показники розви-

тку регіону. Локальні цілі (C_n) поділяються на: економічні; соціальні; екологічні.

Завдання $C_{зj}$ – спрямовані дії (окремі фінансово-господарські рішення, нові господарські галузі).

Стратегія управління регіоном повинна забезпечити вибір оптимального варіанта ведення господарства серед всіх можливих, тому всі цілі, локальні цілі й завдання повинні бути об'єднані. Для цього скористаємося методами зведення цілей до матриці суміжності (рис. 5) [6].

	C_t	$C_{п1}$...	$C_{п2}$...	$C_{п3}$	$C_{з1}$...	$C_{з2}$...	$C_{з3}$
C_t	1										
$C_{п1}$		1									
...			...								
$C_{п2}$				1							
...					...						
$C_{п3}$						1					
$C_{з1}$							1				
...								...			
$C_{з2}$									1		
...										...	
$C_{з3}$											1

Рис. 5. Матриця суміжності цілей, похідних цілей і завдань регіону

Матрицею суміжності, що відповідає графу G , називається матриця $A = \|a_{ij}\|$, $i = 1, \dots, n$ $j = 1, \dots, m$, в якій елемент a_{ij} – дорівнює числу ребер (дуг), що з'єднують вершини U_i й U_j , і $a_{ij} = 0$, якщо відповідні вершини не суміжні. За визначенням вважають, що головна діагональ цієї матриці складається з одиниць ($a_{ii} = 1$; $i = 1, 2, \dots$).

Вибір стратегії управління регіоном є перебором з урахуванням матриці суміжності можливих комбінацій локальних цілей і завдань. Найбільш ефективною буде стратегія, якій відповідає найбільш ефективна послідовність дій і вирішуваних завдань. Вона формується за таким простим алгоритмом.

1. $i = 1$.

2. $j_i = 1$.

3. Для $C_{пi}$ і $C_{зj}$ оцінюється коефіцієнт k_{ij} , який характеризує ступінь залежності між i -ю локальною метою й j -м завданням.

4. $j_i = j_i + 1$. Якщо $j_i < J_i$, то до 3.

5. $i = i + 1$. Якщо $i < I$, то до 2.

6. В оптимальну стратегію включаються ті завдання, для яких $k_{ij} \geq k^*$, $i = 1, \dots, I$, де k^* – задане граничне значення.

Синергетичний ефект забезпечується виникненням горизонтальних зв'язків між елементами системи.

Об'єктом регіонального управління можуть бути окремі підприємства або регіон у цілому, а джерелом формування цілей є суб'єкт регіонального управління, тобто населення регіону або колектив підприємства. Стан регіону Y як об'єкта стратегічного управління залежить від стану середовища X (характер і вид цієї залежності може бути відомий частково або невідомий взагалі). Якщо стан об'єкта при даному стані середовища забезпечує досягнення головної мети C , то управління не потрібно. У протилежному разі потрібне втручання суб'єкта управління.

Система управління регіоном містить у собі сукупність дій, правил, нормативних документів, що регламентують відносини об'єкта із зовнішнім середовищем, тобто всі управлінські рішення здійснюються органом регіонального управління,

який чітко представляє мету управління; володіє навичками і технологіями управління; має необхідну інформацію про стан середовища й об'єкт управління.

Щоб досягти заданої мети С, необхідно реалізувати для кожної конкретної ситуації (X, Y) відповідний алгоритм управління (управлінську технологію) – рис. 6.

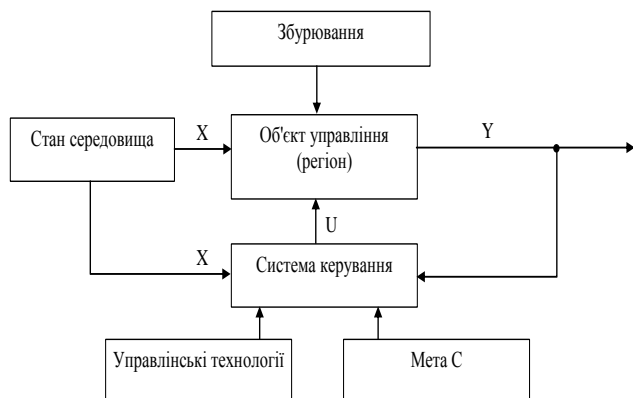

Рис. 6. Структура системи управління регіоном як соціально-економічним об'єктом

Управління регіоном можна представити як результат реалізації деякого алгоритму А обробки інформації про об'єкт, зовнішнє середовище і ступінь досягнення обраної мети та ухвалення рішення про керуючий вплив:

$$U = A(X, Y, C) \quad (10)$$

Якість управління регіоном як складною соціально-економічною системою буде залежати від вибору цілей і ранжирування завдань, найбільше впливають на досягнення головної мети і, відповідно до цього, на визначення стратегічних зон господарювання й напрямку регіональних зусиль на розвиток цих зон.

У регіоні, що є соціально-економічною системою, орган управління, який виробляє керуючий вплив, має досить складну ієрархічну структуру, з особою, яка приймає рішення (ОГП) на верхньому рівні, до якого з позиції стратегічного управління висуваються такі вимоги:

- наявність професійної підготовки в галузі системного аналізу й технології прийняття управлінських рішень;
- володіння спроможністю передбачення як позитивних, так і негативних наслідків прийнятих рішень й оцінки управлінського ризику;
- уміння ранжувати фактори зовнішнього й внутрішнього середовища, які впливають на конкретну ситуацію в регіоні.

У стратегічному управлінні регіоном планування зміни господарських можливостей (тобто сукупності ресурсів, що складають виробничу систему) сполучається із плануванням стратегій.

Залежно від ступеня нестабільності зовнішнього середовища стратегічне управління може здійснюватися різними методами [6]:

- 1) управління шляхом вибору стратегічних позицій;
- 2) управління шляхом ранжирування стратегічних завдань;
- 3) управління по "слабких сигналах";
- 4) управління в умовах стратегічних несподіванок.

Управління виду 1) можливе при наявності стратегічних альтернатив, коли вибирається стратегія, яка найкраще відповідає цілям соціально-економічної системи та діє в умовах зовнішнього середовища, яке постійно змінюється.

Управління виду 2) використовується в умовах обмеженості ресурсів при високій швидкості зміни факторів зовнішнього середовища й передбачає встановлення послідовності виконання завдань за ступенем їхньої важливості.

Управління виду 3) пов'язане з високим ризиком, обумовленим рівнем нестабільності, коли потрібно приймати рішення після надходження попереджуючих сигналів – інформації про невеликі зміни в зовнішньому середовищі, які можуть викликати необоротні наслідки.

І нарешті, управління виду 4) використовується при раптовому виникненні різних змін зовнішнього середовища, при якому приймаються заздалегідь сплановані надзвичайні заходи.

Для регіонального рівня управління, особливо в умовах перехідного періоду, найбільш прийнятним, на погляд автора, є метод стратегічного управління шляхом ранжирування стратегічних завдань, що дозволяє використовувати концепцію побудови дерева цілей (див. рис. 4) з їхнім наступним ранжируванням (рис. 7). Багатофункціональність будь-якої соціально-економічної системи припускає формування багаторівневої системи цілей, що доцільно оформляти у вигляді "дерева цілей".

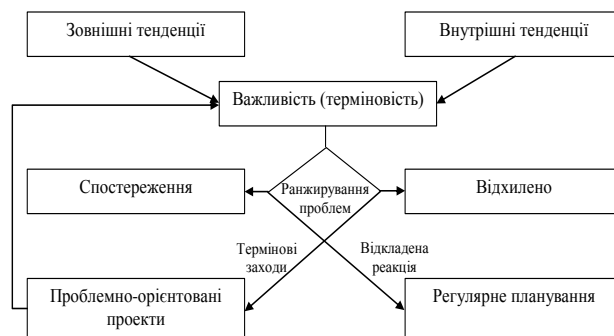

Рис. 7. Управління шляхом ранжирування стратегічних завдань

Таким чином, евристичні векторно-матричні методи аналізу дозволяють спростити процедуру стратегічного управління регіоном, застосувавши формальні евристичні методи, основані на використанні досвіду інших регіонів, для чого досить вказати набір порівняльних внутрішніх і зовнішніх параметрів конкретного регіону і отримати відповідно до цього функціональні підшляхи на графах, що визначають відповідні стратегії управління (типові і специфічні, модулі стратегічного управління регіоном).

Розробка системи науково обґрунтованих цілей розвитку будь-якої соціально-економічної системи – ключова проблема організації будь-якого процесу ефективного управління.

Література: 1. Мазур А. Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія, практика / А. Г. Мазур. – Вінниця : ТОВ "Консоль", 2003. – 408 с. 2. Чернявський А. Д. Методологічні підходи до створення організаційних форм управління / А. Д. Чернявський // Економіка та держава. – 2006. – № 8. – С. 23–25. 3. Виханський О. С. Стратегическое управление : учебник / О. С. Виханський. – М. : Гардарика, 2003. – 296 с. 4. Шершньова З. С. Стратегічне управління : навч. посібн. / З. С. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с. 5. Панасюк Б. Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки / Б. Я. Панасюк. – К. : Поліграфкнига, 1998. – 304 с. 6. Градов А. П. Стратегія и практика антикризисного управления : [монографія] / А. П. Градов. – М. : Спец. література, 1996.